

Efterskolen på Synscenter Refsnæs

- En virkningsevaluering af Efterskolens første tre år

Udarbejdet af Socialafdelingen - Region Sjælland med bistand fra DEFACTUM – Region Midtjylland

For mere information om evalueringen kontakt:

Socialafdelingen
Region Sjælland
Tlf. 57 87 57 00
socialomraadet@regionsjaelland.dk

DEFACTUM
Region Midtjylland
Tlf. 79 41 00 03
defactum@rm.dk

For mere information om Efterskolen på Synscenter Refsnæs kontakt:

Synscenter Refsnæs
Tlf. 59 57 01 00
synscenter-refsnaes@regionsjaelland.dk

Læs mere om Synscenter Refsnæs og Efterskolen på www.synref.dk

Indholdsfortegnelse

Indledning.....	4
Metodisk grundlag og programteori	5
Dataindsamling.....	8
Respondentgrupper.....	8
Væsentlige betragtninger omkring respondents deltagelse.....	9
Tidsperspektiver i dataindsamling.....	9
Implementeringsevaluering	10
Undervisningsaktiviteter på efterskolen	10
Konkluderende bemærkninger om implementeringsevalueringen – undervisningsdel.....	12
Social- og fritidsaktiviteter på efterskolen	13
Konkluderende bemærkninger implementeringsevaluering – social- og fritidsdel.....	16
Resultatevaluering.....	17
Sondringen mellem kort, mellem- og langsigtede resultater.....	17
Kortsigtede resultater.....	17
Sammenfattende om de kortsigtede resultater.....	19
Resultater – på mellemlang sigt	20
Sammenfattende om resultater på mellemlang sigt.....	23
Langsigtede resultater	23
Sammenfattende om de langsigtede resultater	25
Konklusion: Sammenfattende bemærkninger til evaluering	26

Indledning

I august 2014 åbnede efterskolen på Synscenter Refsnæs. Idéen med efterskolen udsprang som del af et udviklingsprojekt for Synscenter Refsnæs, hvor man på baggrund af dialog og afholdelse af et kenderseminar for brugere, kommuner og interessenter blev opmærksom på, at der var behov for et skoletilbud i folkeskolens overbygning målrettet elever med synsnedsættelse. Skoletilbuddet skulle have til formål at styrke elevernes forudsætninger for at blive uddannelsesparate og fortsætte på en ungdomsuddannelse med fokus på udvikling af både faglige, sociale og relationelle kompetencer.

Mens denne evaluering er blevet til, er man i gang med fjerde skoleår på efterskolen. I de første tre skoleår har man fastlagt og løbende evalueret indsatserne i efterskoleprogrammet med dertilhørende aktiviteter og faciliteter, der på det tidspunkt vurderedes at fremme elevernes forudsætninger for at styrke deres uddannelsesparathed samt udvikle deres faglige, sociale og relationelle kompetencer. Med denne evaluering er det blevet tid til at kigge tilbage og vurdere, hvordan efterskolen er lykkedes med at løfte denne opgave. Er forældrenes og elevernes forventninger til efterskolen blevet indfriet i de første tre år – og synes Synscenter Refsnæs i opstartsårene med etablering af efterskolen at have haft ret i de antagelser, de havde om behov og aktiviteter for unge i målgruppen og på efterskolen?

Til at belyse dette har Synscenter Refsnæs i samarbejde med Region Sjælland bedt DEFACTUM foretage en ekstern evaluering af resultaterne af de første tre år for Efterskolen, hvilket er sammenfattet i denne evaluering.

Metodisk grundlag og programteori

Evalueringsens metodiske tilgang bygger på en virkningsevalueringstradition, hvori der opstilles en række hypoteser om iværksatte indsatsers virkning, som efterfølgende afprøves i evalueringen.

Virkningsevalueringen involverer både en evaluering af de iværksatte indsatsers implementering og de iværksatte indsatsers resultater ud fra den metodiske tankegang skitseret i nedenstående figur.

Figur 1 (metodisk grundlag):

	Resultat udebliver	Resultatet forekommer
Indsatsen er implementeret	Teorifejl	Teorien bekræftet
Indsatsen er ikke implementeret	Implementeringsfejl	Implementeringsfejl og tilfældige/ ikke beskrevne aktiviteter har udløst resultat

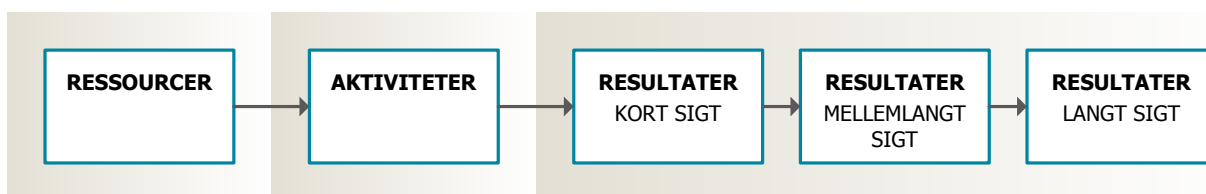
Inspiration fra Peter Dahler Larsen og Hanne Kathrine Krogstrup, Nye veje i evaluering, Systime 2003

Sondringen mellem implementeringsevaluering og resultatevaluering synes ved evaluering af efterskolens samlede aktiviteter at være velegnet, da det ikke er nok *kun* at fokusere på - og lave en efterprøvelse af - om de forventede resultater er indtruffet. Virkningsevalueringen åbner for en bredere efterprøvelse af aktiviteterernes kvalitet og velegnethed i forhold til at opnå et bestemt resultat. Da Synscenter Refsnæs startede efterskolen i skoleåret 2014/2015, blev der samtidigt lukket op for et helt apparat af forskelligartede aktiviteter, der spredt sig over synsfaglige, socialfaglige og skolefaglige indsatser. Dette væld af aktiviteter (indsatser) der på én gang blev etableret i 2014, og i årene derefter, har alle overordnet haft til formål:

- 1) At styrke sandsynligheden for at eleverne *deltager i ungdomsuddannelse efter ophold på efterskolen (i forhold til udgangspunktet ved optagelse på efterskolen)*
- 2) At styrke elevernes *samfundsmæssige deltagelse (i forhold til udgangspunktet ved optagelse på efterskolen)*
- 3) At styrke elevernes *personlige og sociale trivsel (i forhold til udgangspunktet ved optagelse på efterskolen)*

For at kunne foretage en samlet evaluering af efterskolens aktiviteter og resultater i de første tre skoleår, er der opstillet en beskrivelse af indsatser (aktiviteter) og deres forventede virkninger (programteori), som har dannet grundlag for udførelsen af evalueringen. Denne beskrivelse af indsatser og disses forventede virkninger (programteori) har dannet grundlaget for dataindsamlingen, herunder interviews og indeværende rapporters udførelse. Programteorien, og de antagelser der knytter sig til dens elementer, er udarbejdet i samarbejde med efterskolens faglige ledelse.

Figur 2: Programteoriens logik om aktiviteter virkning

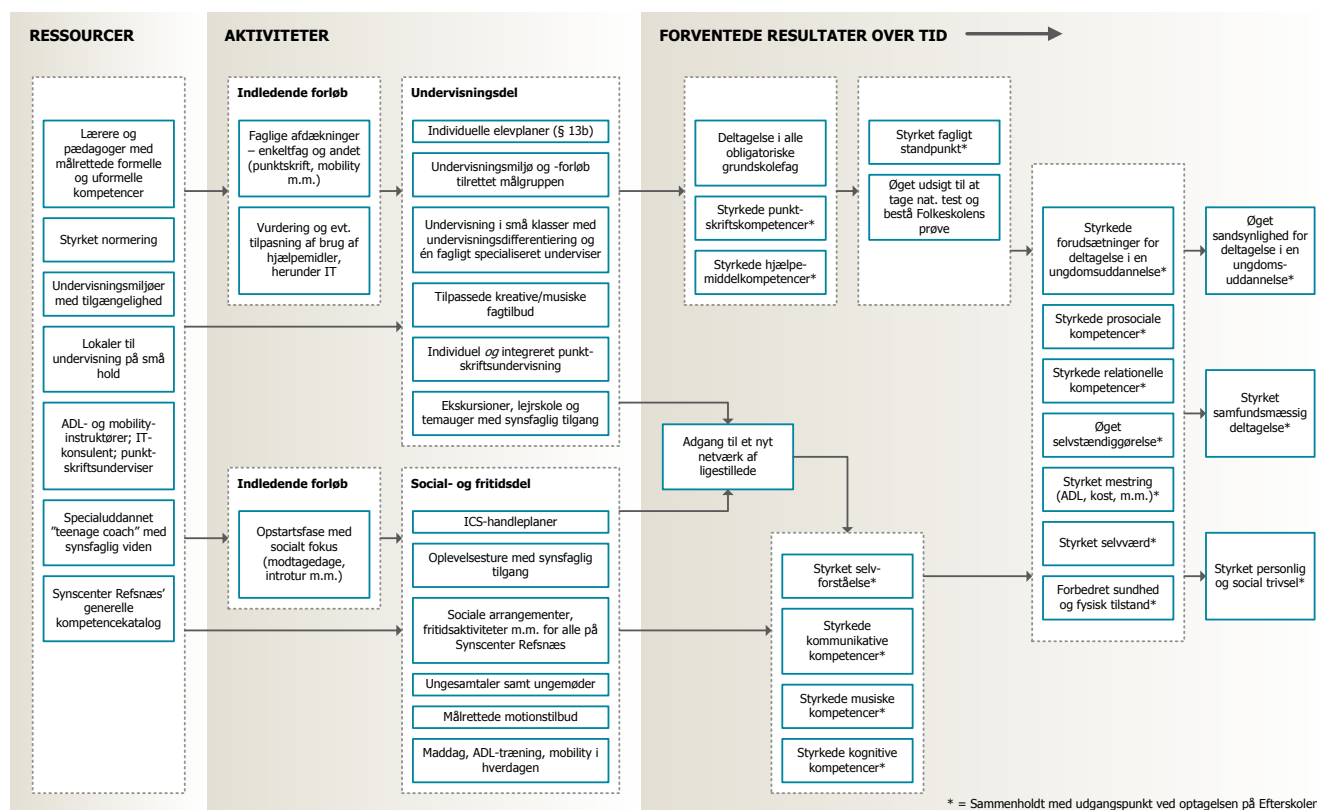

Evalueringsmodellen indeholder altså en, ikke udtømmende men relevant, opstilling af ressourcer, aktiviteter og resultatmål – som evaluatorene og efterskolens ledelse har opstillet i en logisk årsagskæde, der skal beskrive de samlede aktiviteter (indsatser) forventede resultater. Til modellen knytter sig en lang række antagelser om aktiviteterets virkning på målgruppen. Modellen skal læses logisk fortløbende fra venstre mod højre. Efterskolen har en række ressourcer, som anvendes ved udførelsen af en række aktiviteter inden for undervisning og social/ fritid, der antageligt fører til en række kortsigtede resultater og langsigtede resultater, som er illustreret i modellens højre side og som skrevet ovenfor. Det logiske grundlag bag modellen er således en illustration af det samlede indsatsgrundlags indhold og forventede resultater.

Dataindsamlingen og den senere behandling af data har med udgangspunkt i evalueringsmodellen altså haft to sammenhængende formål; dels at evaluere de enkelte dele (aktiviteter og resultater) af evalueringsmodellen, dels på baggrund af evaluering af de enkelte dele at kunne evaluere den samlede sammenhængende logik, der knytter sig til de samlede indsatser på efterskolen. Altså at afprøve om de enkelte dele fører frem mod opfyldelse af de tre overordnede formål:

- 1) At styrke sandsynligheden for at eleverne *deltager i en faktisk ungdomsuddannelse efter ophold på efterskolen (i forhold til udgangspunktet ved optagelse på efterskolen)*
- 2) At styrke elevernes *samfundsmæssige deltagelse (i forhold til udgangspunktet ved optagelse på efterskolen)*
- 3) At styrke elevernes *personlige og sociale trivsel (i forhold til udgangspunktet ved optagelse på efterskolen)*

Figur 3: Programterori

Som programteorien ovenfor viser, er der altså oplyst en række ressourcer. Herefter er der oplyst en række aktiviteter, som deler sig i en undervisningsmodel og en social- fritidsdel. Eksempelvis er en af aktiviteterne i Social- fritidsdelen, at der bliver afholdt individuelle ungesamtaler og fælles ungemøder med det formål at skabe faglige udviklingsrum med henblik på ungeinddragelse og personlig udvikling. Antagelsen er, at de beskrevne aktiviteter i undervisningsdelen og social- fritidsdelen fører til resultater på kort, mellemlang og lang sigt. Disse resultater er i programteoriens højre side – og illustrerer altså de resultater, som efterskolen med de beskrevne aktiviteter i venstre side håber at opnå for eleverne.

De kortsigtede resultater er:

- Adgang til nyt netværk af ligestillede
- Deltagelse i alle obligatoriske grundfag
- Styrkede punktskriftskompetencer
- Styrkede hjælpemiddelkompetencer

De mellemlangsigtede resultater er:

- Styrket fagligt standpunkt
- Øget udsigt til at tage tests og bestå folkeskolens afgangsprøve
- Styrket selvforståelse og selvbillede
- Styrkede kommunikative kompetencer
- Styrkede kreative/musiske kompetencer
- Styrkede kognitive kompetencer
- Styrkede forudsætninger for deltagelse i ungdomsuddannelse
- Styrkede prosociale kompetencer
- Styrkede rationelle kompetencer
- Øget selvstændiggørelse
- Styrket personlig mestring af ADL, kost, mobility mv.
- Styrket personligt selvværd
- Forbedret personlig sundhed og fysisk helbredstilstand

De langsigtede og overordnede resultater og formål med efterskolen:

- At styrke sandsynligheden for at eleverne *deltager i en faktisk ungdomsuddannelse efter ophold på efterskolen* (set i forhold til elevernes kompetencer og udgangspunkt ved optagelse)
- At styrke elevernes *samfundsmæssige deltagelse* (set i forhold til elevernes kompetencer og udgangspunkt ved optagelse)
- At styrke elevernes *personlige og sociale trivsel* (set i forhold til elevernes kompetencer og udgangspunkt ved optagelse)

Dataindsamling

Kvalitativ metode ved indsamling af data

For at komme rundt om alle væsentlige dele af programteorien, jf. figur 3 ovenfor, blev der ved evalueringens opstart, opsat indikatorer for alle aktivitetsdele og resultatmål. Det viste sig hurtigt, at hvis der skulle indhentes data, der skulle belyse og afdække før, under og efter perspektivet, var eleverne den nærmeste kilde til at belyse dette. Det kunne også have givet et godt udgangspunkt at fokusere på den dokumentation og de skriftlige materialer, som efterskolens medarbejdere har indsamlet om eleverne i løbet af de unges ophold på efterskolen. Det viste sig dog hurtigt, at den skriftlige dokumentation ikke levede op til de forventninger, der var ved programteoriens udformning. Ikke fordi den skriftlige dokumentation er forkert eller mangelfuld – men fordi den løbende dokumentation der bliver foretaget og indsamlet af medarbejdere på efterskolen, ikke giver et umiddelbart før, under og efter perspektiv. Herudover er der også enkelte elever, der ikke har ønsket at deltage i evalueringen, hvorfor skriftlig dokumentation om disse elever ville skulle sorteres fra – hvilket ville give et skævt datagrundlag ved mere kvantitative analyser.

Derfor er kvalitative interviews med respondenter, der *har været* tilknyttet til efterskolen, og som har ønsket at deltage i evalueringen blevet valgt som primær datakilde. En åbenlys svaghed ved kun at anvende kvalitativ data er, at man ikke ved hjælp af denne evaluering kan måle en eventuel objektiv effekt af en given indsats. Den kvalitative metode åbner derimod op for mere dybdegående perspektiver – men tegner således også kun det billede, som respondenterne peger på.

Hvis data skulle valideres yderligere, kunne man have haft en kontrolgruppe med unge i målgruppen der *ikke* havde gået i efterskolen. Dette havde forudsat, at man havde kunne identificere en sådan gruppe af unge – og at man skulle arrangere og gennemføre interviews med en sådan gruppe. Det har ikke været muligt.

Respondentgrupper

Respondentgrupperne deler sig i to;

- 1) tidligere elever på Synscenter Refsnæs' efterskole samt
- 2) forældre til tidligere elever.

Respondentgruppe 1: Tidligere elever på Synscenter Refsnæs' efterskole

I skoleårene 2014/2015, 2015/2016 og 2016/2017 har der i alt gået 14 efterskoleelever på efterskolen. En del af eleverne har gået på efterskolen i flere skoleår, og alle eleverne, der har medvirket, har gået på efterskolen minimum et skoleår. De nuværende elever, i skoleåret 2017-2018, er ikke medtaget i denne evaluering, da de stadig er elever på skolen. Ud af de 14 tidligere efterskoleelever har 10 af eleverne deltaget i et fysisk interview til evalueringen. Tre tidligere elever har svaret nej til at deltage i evalueringen, mens én tidligere elev ikke har svaret på henvendelser om at deltage. Det vil sige at 71% af de tidligere elever indgår i evalueringen som kvalitativ datakilde.

Respondentgruppe 2: Forældre til tidligere elever på Synscenter Refsnæs' efterskole

Ud af de 10 elever der har deltaget i evalueringen, har syv elever givet tilladelse til at vi også måtte interviewe deres forælder/forældre til evalueringen. Det vil sige, at der er blevet gennemført kvalitative

interviews med syv forælder/forældre til tidligere elever. Det svarer til, at 50 % af forældre til tidligere elever indgår i evalueringen som kvalitativ datakilder.

Interviewenes tematikker

De gennemførte interviews har alle været opbygget om følgende tre grundlæggende tematikker;

- a) Sociale/kommunikativ del
- b) Skole del
- c) Kompetencer og tiden efter efterskoleopholdet

Væsentlige betragtninger omkring respondenteres deltagelse

Det er evaluators opfattelse, at et flertal af de elever, der har været på efterskolen, foruden deres synsudsættelse, har haft kommunikative kompetencer på et nogenlunde tilsvarende niveau med unge uden synsudsættelse. Med dette menes, at de unge med et rigt sprog har været i stand til at italesætte og reflektere over egen situation og udvikling i de gennemførte interviews til denne evaluering.

Oplevelsen var, at der var endog meget stor spredning i forhold til de unges forudsætninger for at indgå i en sproglig dialog om deres egen situation og udvikling. Alle elever der har deltaget, udviste samme store, positive engagement i forhold til at bidrage til evalueringen.

Tidsperspektiver i dataindsamling

Efterskolens elever har alle en varierende grad af synsudsættelse. Placeringen af efterskolen på Synscenter Refsnæs og den synskompetencemæssige del af indholdet på efterskolen tilsiger naturligt, at målgruppen er begrænset til kun at omfatte unge med synsudsættelser. For hovedparten af de deltagende elev-respondenter i denne evaluering gælder, at de inden efterskoleopholdet havde været tilknyttet folkeskolen – med varierende former for støtte der. For alle elever der deltager som respondenter i denne evaluering gælder, at de har afsluttet deres ophold på efterskolen. Derfor kan man tale om, at der er tre væsentlige tidsparametre, der skal medtages, når det skal evalueres, om efterskoleopholdet har rykket de unge i forhold til udvalgte evalueringsområder; nemlig

- a) Tiden før efterskolen
- b) Tiden under efterskoleopholdet – set i forhold til elevernes kompetencer og udgangspunkt ved optagelse
- c) Tiden efter efterskoleopholdet – set i forhold til elevernes kompetencer og udgangspunkt ved optagelse

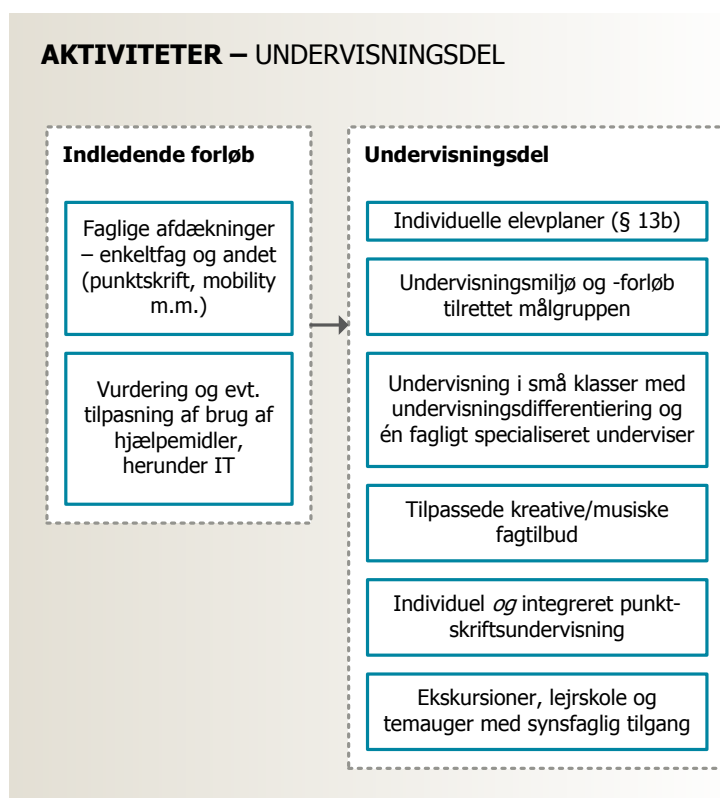
Tidsparametrene bliver vigtige i den forstand, at de skal medtænkes som et pejlemærke i forhold til at kunne udskille og præcisere de områder, hvor efterskolen har rykket eleverne, hvordan de har rykket eleverne, og hvornår det ikke er lykkedes at rykke eleverne. Altså; hvorfor og hvilke forventninger havde de unge og forældre til efterskolen på forhånd, hvordan fungerede det på efterskolen, da de gik der, og hvad har de taget med sig videre ud i livet?

Implementeringsevaluering

Som beskrevet i det metodiske grundlag for evalueringen skelnes der i det følgende mellem implementeringsevaluering og resultatevaluering. Dette gøres ud fra antagelsen, at man ikke kun bør kigge på, om opnåede resultater er opnået i en evaluering – uden man samtidig også evaluerer, om de planlagte indsats er iværksat med den fornødne kvalitet til at kunne skabe de forventede resultater.

Undervisningsaktiviteter på efterskolen

Som det fremgår af nedenstående udsnit af programteorien, er der opsat en række undervisningsaktiviteter, som har til hensigt at understøtte elevernes skolemæssige kompetencer både på kort og lang sigt. I det nedenstående gennemgås aktivitetsdelene – altså hvordan har respondenterne oplevet de forskellige dele, og hvad tænker de om kvaliteten af social-og fritidsaktiviteterne på efterskolen?

Afsæt i individuelle elevplaner og undervisningsmiljø og forløb tilrettet målgruppen

Med afsæt i individuelle elevplaner har ønsket været at lave en undervisningsdifferentiering – herunder at skabe synskompenserende faglige undervisningsmiljøer- og forløb for eleverne.

Syv ud af de ti elever giver selv udtryk for, at undervisningen passede til det niveau, de var på. Deres referenceramme i forhold til disse samtaler var tidligere skoleophold. Nogle af eleverne udtaler, at lærerne var gode til at tilpasse undervisningen, hvor andre mener, at niveauet var for lavt. Derudover nævner to elever, at der var fokus på den enkelte elev set i forhold til, at der blev taget udgangspunkt i elevernes personlige interesser mv. Der er meget stor forskel på, hvilke forventninger og kompetencer de enkelte unge havde til undervisningen og i forhold til lærerne.

Samlet set er opfattelsen blandt de fleste elever, at der er sket en undervisningsdifferentiering, der matchede den enkelte elev.

Faglig afdækning inden for enkeltfag og tilpasning af hjælpemidler og IT

Samlet set er opfattelsen, at der skete en vurdering og tilpasning til den enkelte elev ved brugen af hjælpemidler og IT. To elever og en enkelt forælder savnede, at efterskolen introducerede dem til nyere og mere moderne hjælpemidler – men den overvejende opfattelse er, at den faglige afdækning inden for enkeltfag og introduktion til nyere hjælpemidler har levet op til forventningerne – og hjælpemidlerne har været af stor betydning.

Punktskriftsundervisning

De elever, der havde behov for punktskriftsundervisning, udtaler, at de fik den undervisning, de havde behov for. De andre unge anvender andre hjælpemidler i undervisningen – eller kunne det i forvejen. Dette gjaldt også for de meget svagtseende og blinde. Forældrene var overvejende enige heri. Det er andre tekniske hjælpemidler, som de unge har fokuseret på i efterskoleopholdet, var udsagnene.

Synsfagligt tilrettede kreative og musiske fagtilbud

En væsentlig ofte fremhævet undervisningsaktivitet på efterskolen er undervisning i musikalske og andre kreative fag/retninger.

Stort set alle elever giver stor udtryk for, at musikken på efterskolen betyder rigtig meget. For flere har det gjort en stor forskel i deres liv at blive præsenteret for musikken – hvilket både gælder for den kompetencemæssige del – men også for fællesskabsdelen af den musikalske udfoldelse. Nogle af eleverne spillede musik i forvejen, men de fleste blev først introduceret for musikken på efterskolen. Eleverne spillede her i et band, hvilket eleverne giver udtryk for, var rigtig godt, primært grundet fællesskabet og hyggen det gav i blandt. Eleverne udtrykker, at det var nogle dygtige musikalske lærere, de havde.

En elev interesserede sig ikke for musik, men interesserede sig i stedet for sport. Vedkommende kunne derfor godt føle, at der var et meget stort fokus på musikken, grundet den fyldte så meget for de andre elever.

Forældrene deler samme opfattelse af musikken og musikundervisningen som det store flertal af eleverne. En forælder udtaler, at musikken har været drivende for de unge og deres fællesskab, mens de var på skolen.

Ekskursioner og lejrskole med synsfaglig tilgang og temauger med synsfaglig tilgang

Hvert år afholder efterskolen synsfagligt tilrettelagte oplevelsesture. Formålet med disse ture er at afprøve synsfaglige teknikker - herunder faglige, sociale og relationelle kompetencer i et seende miljø. Derfor har efterskolen også arrangeret flere ture.

Halvdelen af eleverne nævner selv ture ude af huset og til udlandet - både ekskursioner men også ture såsom besøg på et vikingmuseum, en tur til København, se musical mv. Fælles for alle turene er, at de bliver omtalt positivt af eleverne. Turene har givet eleverne et afbræk i hverdagen. Flere nævner den særegne mulighed for at komme til udlandet på en tilrettelagt lejrskole som noget meget positivt, de unge har oplevet. Enkelte af forældrene kredser omkring muligheden for at man kunne have haft et større

aktivitetsniveau i forhold til oplevelsesture – fordi det netop var på efterskolen, der var mulighed for sådanne (syns)tilrettede oplevelsesture. Samtidig erkender de forældre, der savner flere af sådanne oplevelsesture, at det er en bekostelig affære, som det formentlig vil være svært at få dækket.

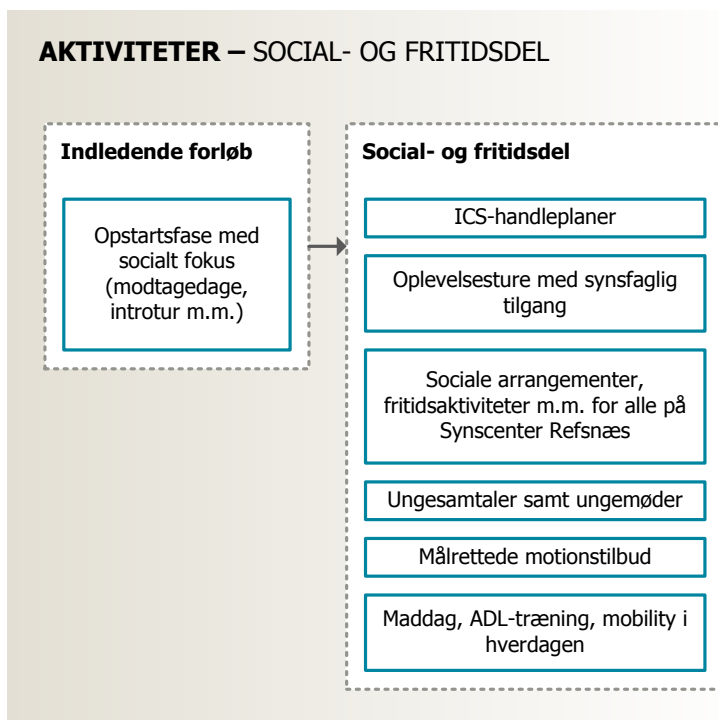
Både forældre og elever er, samlet set, meget positive omkring kvaliteten af de synsrettede oplevelsesture, der har været arrangeret i de forløbne skoleår.

Konkluderende bemærkninger om implementeringsevalueringen – undervisningsdel

Implementeringsevalueringen viste i forhold til *skoledelen*, at elever og forældre i det store hele var tilfredse med gennemførelsen af de undervisningsaktiviteter, der blev gennemført. Syv ud af ti elever fandt, at der var et tilpasset niveau for undervisningen. Selvom der skete individuel afdækning og tilpasning var der enkelte, der gav udtryk for at niveauet, eller forventningerne, var for lave. Et andet opmærksomhedspunkt var den særdeles positive evaluering af den musikalske del. Herudover var der stor tilfredshed med lejrskole og oplevelsesturenes kvalitet.

Social- og fritidsaktiviteter på efterskolen

Som det fremgår af nedenstående udsnit af programteorien, er der opsat en række social- og fritidsaktiviteter, som har til hensigt at understøtte elevernes sociale udvikling både på kort og lang sigt. I det nedenstående gennemgås aktivitetsdelene; hvordan har respondenterne oplevet de forskellige dele og hvad tænker de om kvaliteten af social-og fritidsaktiviteterne på efterskolen.

Opstartsfase med socialt fokus

Efterskolen er hvert år blevet indledt med en social opstartsfase, hvori man også har arrangeret en social opstartstur, som har haft til formål at ryste eleverne sammen. Mange elever og forældre fortæller, at de inden eleverne kom til efterskolen, samlet set, ikke havde været de mest sociale i deres skoleophold og i deres sociale liv uden for skolen. Et par elever nævner, at det var svært at starte på efterskolen, grundet det hele er nyt, og det er første gang, man er væk hjemmefra. Flere elever fortæller ligeledes, at den første tid på efterskolen kunne være en lidt hård tid rent social, fordi de aldrig havde boet andre steder end derhjemme.

Alle elever og forældre svarer på forespørgsel positivt, når der tales om den sociale introduktionsperiode på skolen – herunder den sociale introtur. Flere elever fortæller, at der går et par måneder, før man er faldet til, og at den sociale opstartstur er med til, at man bliver rystet socialt sammen med de andre. Introturen gjorde det nemmere at lære de andre elever at kende, idet den blev en nem måde at komme tæt på hinanden, da introturen var en anderledes måde at være sammen med de andre på. "Introturen var rigtig god til at få genertheden væk".

Samlet set tyder det på, at det indledende forløb med en meget socialt-orienterede opstartsperiode har haft en positiv ryste-sammen virkning i forhold til efterskolen.

De løbende sociale aktiviteter på efterskolen

Interviewene bragte en række temaer op i forhold til tværgående sociale aktiviteter, og afsnittet er derfor inddelt i nedenstående tematikker:

- Den sociale inklusion
- Den tværgående sociale spejling
- "Fritiden" og "weekenderne"
- Generelt om de tværgående sociale aktiviteter

Den sociale inklusion

Selvom efterskolen er rettet mod en bestemt målgruppe, og den for de tidligere elever udgør et tiltænkt afbræk, må efterskoleopholdet gerne være en trædesten ind til resten af samfundet. Opholdet skal føre til yderligere inklusion i det omgivende samfund på lang sigt – ikke en lukkethed omkring dét at have synsnedsættelse – en socialisering, hvor man kommer til at definere sig som synshandicappet. Heri ligger der et indbygget paradoks i det faktum, at efterskolen kun består af elever med synsnedsættelse – og at man samtidig har som målsætning, at eleverne bliver mere socialiseret i forhold til det "normale" samfund og et "normalt uddannelsesforløb" efter efterskolen. Dette paradoks imødekommes delvist af, at efterskolen lægger meget stor vægt på at skabe et ungemiljø, udover efterskoleelever, som ramme for social spejling. Forventningen er derudover, at den sociale læring, der sker på efterskolen, rækker udover opholdet og giver kompetencer, der kan overføres til inklusion i det kommende voksenliv.

Den tværgående sociale spejling

Flere af eleverne fortæller, at fysik og kemi foregik på en almen folkeskole i de første to skoleår, hvilket for én elev var forbundet med noget positivt – for andre var det en negativ oplevelse.

Flere elever fortæller, at de havde venner fra de andre årgange på Synscenteret, da de før efterskoleopholdet havde gået på kurser på Refsnæs. Flere elever kunne godt have ønsket sig noget mere tværfagligt – på kryds og tværs af hele Synscenter Refsnæs.

Hos de fleste forældre oplevedes der et afsavn i forhold til det mere strukturerede arbejde med at få de unge ind i andre sociale sammenhænge uden for efterskolen. Specifikt nævner flere, at de havde håbet på at de unge kom i praktik. Det er anslået at 75 % af eleverne kom i praktik. Samtidig er det meget vigtigt at påpege, at hovedparten af eleverne også giver udtryk for, at det er dejligt at være i et miljø, hvor de er sammen med andre med synsnedsættelse.

"Fritiden" og "weekenderne"

Samlet set beskriver eleverne efterskolen som et godt sted at være – også uden for skoletiden. Flere fortæller, at de ofte sammen med de andre elever og personalet lavede aktiviteter – såsom at spille musik og spille spil. Dog er der samtidig elever og forældre, der fortæller, at eftermiddagene godt kunne være lange. Andre fortæller, at de ofte var trætte efter skole og havde brug for ro.

De fleste af eleverne fortæller, at der er weekender, hvor man skulle blive på skolen. Andre weekender kunne man frit tage hjem. Der er en generel tilbagemelding fra både elever og forældre i forhold til aktivitetsniveauet i de weekender, hvor der ikke var planlagte aktiviteter.

Generelt om de tværgående sociale aktiviteter

Både elever og forældre fortæller, at efterskolen har givet dem et nyt netværk og en mulighed for indgå i nye positive relationer. Flere forældre og elever fortæller samtidig, at det var svært at se, hvordan der blev arbejdet med den daglige sociale spejling uden for efterskolen. Samtidig var der samlet set en efterspørgsel på et større aktivitetsniveau uden for de planlagte aktiviteter og uden for skoletiden. Flere efterspørger, at medarbejderne der var på arbejde, "initierede" mere i dagligdagen, så man kunne komme lidt ud eller møde nogle nye mennesker.

Ungesamtaler og ungemøder

Generelt er opfattelsen af ungemøderne, og hvad de er til for, meget forskellig fra elev til elev. Nogle elever mener, at ungemøderne blev afholdt hver 14. dag, andre mener de ikke blev afholdt så tit. Samlet set taler mange af de unge og deres forældre, når de taler om ungemøderne, om de spændinger og konflikter, der har været som følge af, at de har oplevet, at der er nogle enkelte unge, der i perioder har haft nogle psykiske og sociale udfordringer. Her har ungemøderne fungeret i forhold til at få snakket ud om oplevelser, uenigheder og spændinger, der var på pågældende tidspunkt. Både for dem der var involveret i problemstillinger, og dem der ikke var.

En elev taler meget positivt om de individuelle samtaler, hvor eleven fik talt dennes situation igennem og om opholdet på efterskolen. En del elever nævner, at der var mange konflikter, som såvel elever som personale håndterede på ungemøderne.

Samlet set er opfattelsen, at ungemøderne har fungeret til at afhjælpe og udbedre nogle af de stemninger, der har været i ungegruppen eller til at få talt om nogle af de problemstillinger, som enkelte elever kunne have. De individuelle samtaler synes ikke på samme måde at have en kvalitet, som kunne støtte op om deres ophold og udvikling.

Synstilrettede motionstilbud

Efterskolen er, i kraft af at eleverne er sammen med andre unge med synsnedsættelse, en mulighed for at skabe et fælles rum, hvor de unge sammen kan udvikle deres tilgang til motion og sund livsstil.

Hovedparten af eleverne fortæller, at der var et stort fokus på motion og fysiske aktiviteter. Der er generelt enighed om, at faciliteterne til fysiske aktiviteter er helt fantastiske på Refsnæs. Der blev spillet goalball, og herudover havde eleverne adgang til motionsrum, hvilket betød nogle elever brugte det flittigt, andre brugte det mindre eller slet ikke. Nogle af eleverne lærte bestemte løberuter, så de kunne løbe sig en tur i stedet for at bruge motionsrummet. Der var adgang til svømmehal, hvor der hver torsdag var svømning. Flere elever udtrykker stor tilfredshed hermed.

En enkelt ung savnede markant mere struktur og engagement i forhold til hans træning – og hjælp hertil – og flere forældre gav udtryk for, at de var skuffede over, at deres børn havde taget så meget på under efterskoleopholdet.

Maddag – ADL-træning

Samlet set er opfattelsen hos eleverne, at de er blevet mere opmærksomme på muligheden for at få flere kompetencer i forhold til rengøring, madlavning og egen-omsorg generelt. Flere elever nævner dog, at det

har været frustrerende, at der har været så mange regler omkring madlavning, og at det lidt for ofte har været for-produceret mad.

Herudover nævner flere forældre at ADL-træningen godt kunne være præget af en større grad af krav til de unge. Andre fortæller, at elevernes udvikling i efterskoletiden har været hel uvurderlig i forhold til den unges videre muligheder for at klare sig (mere) selv. Så hos forældrene er der stor forskel på, hvordan kvaliteten af ADL-træning vurderes.

Mobility integreret i hverdagen

Når der i interviews har været tale om noget inden for emnet mobility, har elever og forældre for det meste talt om træning i at komme rundt på og med offentlige transportmidler og de tekniske hjælpemidler, som de kunne bruge dertil.

Der er fra elever og forældre meget stor forskel på, hvorvidt de har en opfattelse af, om eleven havde et behov for mobility-træning, da han/hun kom til efterskolen. Dette blev naturligvis vurderet ud fra elevens kompetencer fra før efterskolen. Derfor er der også stor forskel på, hvorvidt forældre og elever forholder sig til spørgsmålet omkring mobility og deres opfattelse af spørgsmålets relevans.

Enkelte forældre udtrykker, at de havde forventet, at Synscenter Refsnæs som specialister indenfor synsnedsettelse, havde fået mere træning i mobility.

Der er flere elever, der udtaler, at de kunne have forventet en mere struktureret mobility-træning – bl.a. struktureret træning i at kunne finde rundt og en mere fokuseret introduktion til tekniske hjælpemidler, der kunne styrke deres mobilitet.

Samlet set er der stor variation i de forventninger, som forældre og unge synes at have til mobility-undervisningen, og der også stor variation i forhold til, hvorvidt kvalitetsforventningerne er indfriet. Det centrale ankepunkt fra de som udtrykker utilfredshed, er en manglende struktur i træningen.

Konkluderende bemærkninger implementeringsevaluering – social- og fritidsdel

Implementeringsevalueringen af social- og fritidsaktiviteter viste positive resultater, hvad angår de planlagte sociale aktiviteter og det planlagte sociale fokus. Der var noget fokus på, hvorvidt motions- og mobility-træningen foregik struktureret nok – med interviews bekræftes, at de mange planlagte og skemalagte aktiviteter er implementeret – hvilket afspejles i respondenternes klare forhold til aktiviteterne – og disses kvalitet.

Resultatevaluering

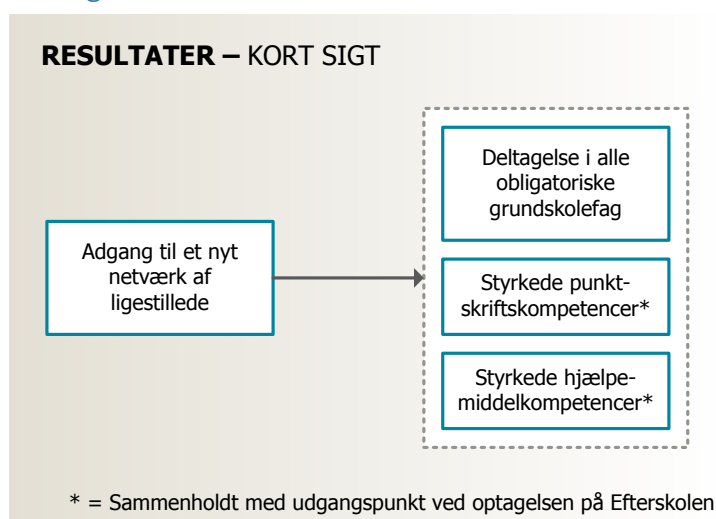
Sondringen mellem kort, mellem- og langsigtede resultater

I implementeringsevalueringen ovenfor er indsatstemaerne fra programteorien behandlet. Er de udført og hvad var deres vurderede kvalitet? Herunder vil der, med udgangspunkt i indsamlet data, blive foretaget en evaluering af, hvorvidt der er indtrådt de resultater, som programteorien opstiller forventninger om.

Der sondres mellem kort, mellem og langsigtede resultater. Det gøres ud fra den overordnede tanke, at resultater der indtræffer *under* efterskoleopholdet, ikke nødvendigvis fører til langvarige forandringer for de unge – og omvendt. Der er ligeledes stor forskel på at måle en tilstand, mens eleverne går på skolen og så spørge til, om det er noget, der har ført til en positiv ændret adfærd på længere sigt.

- *Kortsigtede resultater* henfører her til resultater, der knytter sig meget direkte til efterskoleopholdet.
- Resultaterne på *mellemlang sigt* henfører til oparbejdelse af kompetencer, der rækker ud over efterskoleopholdet
- *De langsigtede resultater* omhandler kompetencer og sociale forandringer, der kan betragtes som vedvarende

Kortsigtede resultater

Adgang til et nyt netværk af ligestillede

Når der i interviews med forældre er blevet talt, om hvad deres bevæggrunde og forventninger til et ophold på efterskolen var, fortæller de samstemmende, at én af de helt overvejende bevæggrunde for et ophold på efterskolen var, at deres børn skulle komme til at indgå i et netværk af ligestillede.

Fælles for de ti interviewede elever er, at de alle har fået gode venner i forbindelse med deres ophold på Synscenter Refsnæs' efterskole. Eleverne taler og ses stadig regelmæssigt med hinanden, selvom distancen kan være en udfordring. Nogle elever har bibeholdt kontakten mere end andre. Størstedelen af eleverne nævner, at de igennem efterskolen har opnået et netværk af ligestillede. Det har været rart, at være "i den samme båd" forstået på den måde, at de alle har en synsudsættelse. Størstedelen af eleverne nævner

også, at de ikke længere føler sig anderledes i samme grad som før. Deres oplevelser som personer med synsnedsettelse, har de kunne dele med de andre elever, hvilket har været dejligt.

Netværk før, under og efter efterskoleopholdet – nye venner

Alle de interviewede elever fortæller, at efterskolen har styrket deres opfattelse af at have et socialt netværk, idet de alle fortæller, at de har haft venner, eller har fået nye venner på efterskolen. Flere af eleverne fortæller, at de i kontrast til deres forudgående folkeskoleforløb har haft mulighed for at finde en ro ved, at ikke hele tiden skulle forholde sig til, at de skilte sig ud fra mængden grundet deres synsnedsettelse. Andre elever omtaler deres tidligere skoleophold før efterskoleopholdet meget negativt – især i forhold til det sociale netværk.

Der er dog forskel på, hvorvidt eleverne selv finder, at deres forudgående skolegang har været forbundet med positive sociale relationer. Fælles for de interviewede elever – både dem der fortæller, at de havde et (stærkt) netværk, før de startede, og dem der fortæller, at de ikke havde et (stærkt) socialt netværk før efterskoleopholdet, bliver den primære begrundelse for, at efterskoleopholdet har haft en positiv social indvirkning på eleverne, altså at *efterskolen har været et break i forhold til at skulle forholde sig til sin anderledeshed*. Eleverne fortæller, at man i det netværk der opstår på skolen, ikke behøver at forklare sig – at man har nemmere ved at finde ro i de sociale relationer, og at man ikke føler sig udenfor.

Flere af eleverne fortæller i interviews, at de i forbindelse med deres efterskoleophold er blevet mere tolerante over for andre unge med synsnedsettelse – og har fået nogle nye perspektiver på deres eget handicap. Dette giver de forskellige grunde til, fx at når man ser andre med en større grad af synsnedsettelse og/eller psykiske vanskeligheder, bliver ens egne problemer meget mere håndterbare.

Måske ikke helt ligestillede?

Selvom der generelt er enighed om, at det for de unge har været forbundet med en positiv tid i deres liv at være i fællesskab med andre med synsvanskeligheder, giver en række af de unge og forældrene dog udtryk for, at de i forhold til det psykiske miljø og de kognitive og sociale forudsætninger, ikke har følt sig ligestillede. Flere af de unge giver udtryk for, at der var nogle unge, der havde det meget svært ”psykisk” – men også at nogle andre unge ikke ”var på samme niveau som os andre”. Dette fylder også hos forældrene – der for nogens vedkommende efterspørger, at deres barn kunne have fået mere ”psykologisk støtte” – mens andre forældre fortæller, at deres børn var meget prægede af, at nogle andre unge havde det meget dårligt under opholdet på efterskolen.

Hovedparten af de elever der har været på efterskolen, har foruden deres synsnedsettelse, haft kommunikative kompetencer på et niveau svarende til unge uden synsnedsettelse. Der har dog været enkelte elever, som har skilt sig ud – og det er også, hvad de andre unge og forældre giver udtryk for – på trods af at de unge har været ligestillede i form af deres synsnedsettelse, er det den overordnede opfattelse, at der har på andre centrale områder, har været en stor spredning de unge imellem.

Styrkelse af grundskolefag, fagligt standpunkt og deltagelse i prøver

Alle ti elever der har deltaget i evalueringen, har deltaget i grundskolefag på efterskolen. Nogle har gået til prøve - andre har ikke - og resultaterne er meget varierede både i standpunktskarakterer og prøvekarakterer.

Der er spredning på, hvorvidt unge og forældre mener, hvor meget de er blevet rykket i det skolefaglige på efterskolen i forhold til, hvis de ikke havde gået på efterskolen.

Enkelte forældre giver udtryk for, at deres unge ikke blev presset nok i forhold til, hvor der menes, at kompetencerne hos den unge ikke blev udnyttet optimalt, ligesom mængden af lektier var for lav. En anden forælder nævner derimod, at den unge blev stresset i fagene. Samtidig er der også forældre, der finder, at deres børn har rykket sig meget positivt i forhold til det faglige på efterskolen. Flere nævner, at efterskolen har givet deres børn en uundværlig støtte i forhold til det skolefaglige. En forælder fortæller meget indgående om, hvordan hendes barn gik fra ikke at have nogen tro på faglig kunnen til at komme ud af efterskolen med meget styrkede kompetencer.

Styrkede kompetencer hvad angår brug af hjælpemidler og styrkede punktskriftskompetencer

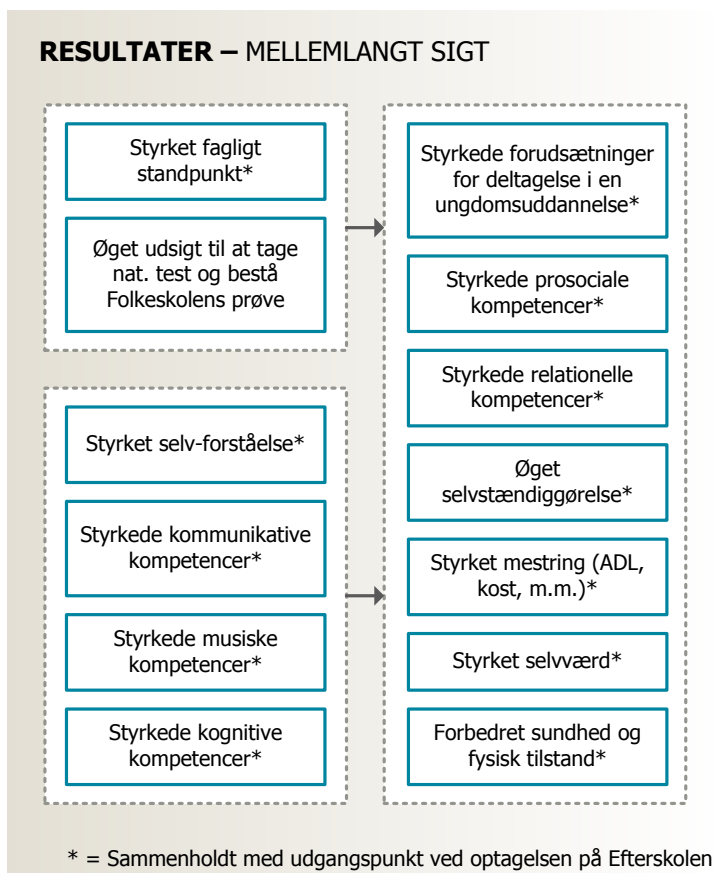
Alle eleverne giver udtryk for, at de har fået styrkede kompetencer ift. brugen af hjælpemidler. En enkelt elev ville ønske vedkommende havde lært at bruge flere slags hjælpemidler end den ene vedkommende kunne i forvejen. Hjælpemidlerne har eks. bestået af: CCTV, zoomtekst, brugen af computer, punktdisplay, iPad, voiceover og skærmlæser.

Derimod, som det også fremgår af implementeringsevalueringen, så var der blandt de unge og forældrene ikke noget udtrykt behov for at styrke punktskriftskompetencer hos de unge. Der er heller ingen af forældre/elever der udtrykker en kritik, eller udtrykker et udækket behov omkring punktskriftslæsning.

Sammenfattende om de kortsigtede resultater

Evalueringen af de kortsigtede resultater omhandler de resultater der indtræffer når eleverne går på skolen, altså de umiddelbare resultater. Både hvad angår adgangen til et nyt netværk af ligestillede og undervisningsdelen – bliver billedet overordnet det samme. Det er forbundet med en positiv tid, en positivt break, at komme til efterskolen, både hvad angår det sociale og skolemæssige. En anden grundlæggende pointe er den oplevede spredning i sociale – og skoleforudsætninger og kompetencer.

Resultater – på mellemlang sigt

Styrket faglig standpunkt → Forudsætning for deltagelse i ungdomsuddannelse

Der er en meget stor spredning hos elever og forældre, når samtalerne har drejet sig om det faglige standpunkt. Nogle forældre og elever fortæller, at deres faglige standpunkt har rykket sig betydeligt på samtlige parametre – hvilket har været medvirkende til, at de nu er i en ungdomsuddannelse, som man ikke kunne have forestillet sig, inden de kom til efterskolen. "Der har været en helt utrolig tro på kompetencer og udvikling, hvilket har givet gode resultater og udvikling". Omvendt er der også forældre, der giver udtryk for skuffelse i forhold til den faglige del af opholdet af efterskolen. For dem drejer det sig særligt om, at efterskoleopholdet ikke har været med til at klargøre de unge til at kunne komme i et "reelt" uddannelsesforløb efterfølgende. Flere nævner, at der har været samtaler med UU-vejleder, men at de som forældre havde håbet, at deres børn blev mere klar på, hvad de skulle efter efterskolen.

Styrket selvforståelse → Øget selvstændiggørelse og styrket selvværd

Det antages, at en forudsætning for at efterskolen kan være med til at skabe trædestenen og forskellen i forhold til videre uddannelse, personlig trivsel og aktiv samfundsdeltagelse er, at eleverne i løbet af deres efterskoleophold får en styrket selvforståelse og et styrket selvbillede. Ved at styrke elevernes personlige ståsted og give dem et afbræk fra den tidligere skolegang, hvor de ifølge dem selv har følt sig anderledes. Som beskrevet i afsnittet "Adgang til netværk af ligestillede" ovenfor, så har dét, at de netop er på efterskolen med andre med synsindsættelse været med til at hjælpe de unge til at acceptere egne begrænsninger og eget handicap – samtidig med at de har set nye muligheder ved at "lære" af de andre unge. Flere fortæller, at deres egne begrænsninger bliver sat meget i perspektiv, når de er sammen med

andre, der kan have brug for mere støtte – og som de også kan hjælpe. Og så er de ikke længere alene med dét at være anderledes. Flere fortæller, at det hjælper rigtig meget, når man ser, at man ikke er den eneste med en synsnedsettelse.

Fem elever fortæller, at deres selvværd er blevet meget bedre i tiden på efterskolen, og at de stadig oplever et øget selvværd i deres nuværende liv. Især hjælpen til at acceptere sin synsnedsettelse har betydet rigtig meget for deres modenhed og udvikling af selvværd. En elev fortæller, at vedkomne førhen skjulte sit synshandicap – men nu er mere åben om det.

De fleste elever står styrket ift. deres personlige og sociale trivsel, efter at have været på efterskolen. Eleverne udtrykker, at deres generthed og lukkethed er blevet ændret til en åbenhed både overfor andre med synsnedsettelser, men også overfor mennesker uden synsnedsettelse. Efterskoleopholdet har givet eleverne nogle styrker både fagligt og socialt. Størstedelen af eleverne har fået en succesoplevelse ved at være på efterskolen. Seks ud af ti elever lægger stor vægt på, at det er blevet nemmere, at være åben omkring deres synsnedsettelse. Åbenheden har medført, at det er blevet nemmere at spørge andre mennesker om hjælp, hvis man er faret vild eller lignende.

For alle de interviewede unge repræsenterer ”afbrækket”, som efterskolen giver noget positivt. At de for en tid ikke behøver at skulle forklare, kompensere eller forsøge at skjule, hvad de måske ikke kan i forhold til andre – hvilket altså er med til at styrke selvværdet og give dem mere mod på fortsat at tilegne sig kompetencer, der fører til selvstændiggørelse.

Styrket selvforståelse og styrkede musikalske kompetencer → Styrkede prosociale kompetencer og relationelle kompetencer

Der er stor forskel på, hvorvidt forældrene giver udtryk for at mene, at deres børn i løbet af efterskoleopholdet har fået styrket deres egen selvforståelse og selvbillede. Især når man kæder en styrket selvforståelse til tiden efter efterskoleopholdet - og vurderingen går på, hvorvidt den styrkede selvforståelse har ført til, at forældrene finder, at deres børn har fået styrket deres *prosociale kompetencer* (her forstået som evne til at indgå og deltage i nye sociale, ukendte sociale fællesskaber) og deres *relationelle kompetencer* (her forstået som evne til at etablere positive, vedvarende venskabsrelationer).

Prosociale kompetencer

Samlet set er der hos forældrene, ligesom de unge, en tilfredshed omkring ”afbrækket” som beskrevet i afsnittet ovenfor. Herudover repræsenterer efterskoletiden også en tid, hvor deres børn fik udvidet netværket og nye venner. For nogle var det noget nyt at have ”venner”, andre havde haft et socialt netværk inden efterskolen. Flere forældre fortæller, at det nye netværk og de positive forhold omkring netværket på efterskolen – og især det musikalske netværk – gjorde, at deres børns selvtillid syntes at vokse på efterskolen. En selvtillid der nok også har gjort dem mere indstillet på og styrket i evnen til at indgå i nye sociale fællesskaber i tiden efter efterskolen. Selvtilliden og identitetsstyrkelsen bliver især knyttet til de styrkede musiske kompetencer og det musiske fællesskab, der blev oparbejdet på efterskolen.

For enkelte forældre er opfattelsen en anden. Det nye netværk på efterskolen vurderes ikke at have styrket deres børns lyst og selvtillid til at indgå i nye sociale relationer.

Relationelle kompetencer

Næsten alle forældre fortæller at netværket og de sociale relationer, der blev dannet på efterskolen repræsenterer noget positivt. Dog er der som beskrevet ovenfor i afsnittet om ”Adgang til netværk af ligestillede” flere forældre, der fokuserer på, at de unge på efterskolen ikke var ligestillede rent

udviklingsmæssigt og kommunikativt. Nogle har haft psykiske vanskeligheder, og der har også været "splitting". Dette gør - når vi taler om positive relationer - at tiden på efterskolen også bliver forbundet til disse negative forhold. Omvendt svarer næsten alle forældre og elever, at de stadig har gode relationer fra efterskolen - at de har fået venner, som de stadig mødes med i det omfang, det er muligt. For flere er det, ifølge forældrene, noget nyt på den måde at have varige sociale relationer.

En enkelt forælder fortæller at hans/hendes barn stadig ikke har nogle rigtige sociale relationer. Barnet er stadig meget isoleret, og forælderen havde ønsket, at efterskolen havde været grobund for nogle nye relationer, som kunne vare ved efter efterskoletiden.

Styrkede musiske kompetencer → Styrket selvværd, styrket mestring, styrkede prosociale, relationelle kompetencer og styrkede forudsætninger for deltagelse i ungdomsuddannelse

Musik har fyldt meget på efterskolen, lyder det samstemmende fra både forældre og tidligere elever. Musikken har været der som en del af det faglige indhold på skolen – men har også fyldt uden for skoletiden, fordi eleverne har spillet i fritiden/uden for skoletid. Når eleverne taler om fritiden på efterskolen, er det ofte blevet koblet til musisk udfoldelse. Otte ud af ti elever giver udtryk for, at deres musiske kompetencer er blevet forbedret i efterskoleopholdet. Hovedparten af forældrene fortæller ligeledes, at de unges musiske kompetencer synes at være udviklet på efterskolen, ligesom den musiske udfoldelse også bliver forbundet til noget positivt hos eleverne og næsten alle forældre. De er stolte af de musiske kompetencer, de unge har fået. Det har styrket deres selvtillid, og musikken er noget de unge også forholder sig til nu.

Samlet set er det opfattelsen, at de musiske kompetencer er blevet meget styrkede under opholdet. Der er en enkelt ung og forælder, der fortæller at musikken fyldte alt for meget, især fordi eleven ikke var musikalsk – og så kunne den unge føle sig alene, når de andre spillede musik.

Musikken har for eleverne også været en måde at finde sammen i fællesskaber. Der var et band på efterskolen, som bliver omtalt mange gange – og i positive vendinger. Der er ingen tvivl om, at de musiske fællesskaber også har styrket samhørigheden og kompetencerne til at indgå i nye fællesskaber. Flere af de unge fortæller, at "man er sammen om musikken".

Flere unge fortæller, at de håber, at kunne beskæftige sig med musik på længere sigt og professionelt. For flere knytter der sig drømme og håb til musikken. Noget der blev startet på efterskolen.

Styrkede kognitive kompetencer → Øget selvstændiggørelse, styrket mestring og øget selvværd

Som gennemgået i implementeringsevalueringen ovenfor blev der konstateret en varierende tilfredshed omkring undervisning af diverse selvhjælpsfag som ADL, kost, mobility mv. Det er især ønsket om mere struktureret mobility-træning, der bliver nævnt af flere af eleverne. Generelt også at der har manglet struktureret træning i, og fokus på, disse kompetenceområder. Dette genfindes også fra flere forældre – hvor nogle lægger vægt på, at der ikke er blevet stillet høje krav til elevernes egen indsats i forhold til at kunne blive mere selvhjulpne. Ligeledes at der har manglet mere struktureret mobility-træning – eller at forældrenes forventninger til deres børns mobile kompetencer ikke er blevet indfriet på efterskolen. Konkret drejer det sig om manglende struktur, at den unge ikke fik hjælp til at rutegenkende i tilstrækkeligt omfang, eller at han/hun ikke blev introduceret til nyeste teknologi.

Der er en bred enighed hos forældrene om, at tilgangen til hjælpemidler og støtten til brugen af hjælpemidler har dækket de behov, som de unge har haft. Eleverne har modtaget god støtte ved brugen af hjælpemidler, samt fået udviklet deres kommunikative kompetencer. En forælder nævner, at der bør arbejdes mere med den psykiske del af det kommunikative aspekt for at styrke elevernes kommunikative kompetencer. En forælder er utilfreds med hendes barns støtte i forhold til nye kommunikationshjælpemidler.

Forbedrede sundhedsforhold

Som gennemgået ovenfor i implementeringsevalueringen af de fysiske aktiviteter inden for motion mv. var der en generel tilfredshed med de aktivitetsmuligheder og tilbud, der var på efterskolen og deres udførelse. Selve aktivitetsdelen er altså implementeret. Flere forældre efterspørger dog i forbindelse med sundhed, at deres børn på efterskolen havde lært mere om krop og kost – og om hvordan man selvstændigt kan have en sundere livsstil. To forældre fortæller, at deres børn tog meget på i vægt på efterskolen og deres forventninger havde nok været det modsatte. Selv om der har været mange, og gode, muligheder for at dyrke motion, er der heller ikke ved samtale med de tidligere elever, noget der tyder på, at de har taget en ny tilgang til sundhed og fysiske aktiviteter til sig på efterskolen.

Sammenfattende om resultater på mellemlang sigt

Resultatevalueringen viste på mellemlang sigt, at man er lykkedes med den interne organisering af sociale- og fritidsaktiviteter. Der har været skabt gode rammer for intern socialisering, og mange af de unge har oplevet et løft i deres selvværd og i forhold til deres kompetenceniveau – især hvad angår det musikalske.

Langsigtede resultater

RESULTATER – LANGT SIGT

Øget sandsynlighed for deltagelse i en ungdomsuddannelse*

Styrket samfundsmæssig deltagelse*

Styrket personlig og social trivsel*

* = Sammenholdt med udgangspunkt ved optagelsen på Efterskolen

Øget sandsynlighed for deltagelse i faktisk ungdomsuddannelse?

Som skrevet flere gange er der en både italesat og oplevet markant forskel på elevernes kommunikative kompetencer og psykiske tilstand – hvilket formentlig også giver markante forskelle i muligheder for deltagelse i faktisk ungdomsuddannelse. Nedenstående er der en oversigt over de tidligere elevers deltagelse i faktisk ungdomsuddannelse nu (for de 10 elever der har medvirket til denne evaluering):

- Fire af eleverne er i gang med en STU (Særligt Tilrettelagt Ungdomsuddannelse)
- En læser på produktionsskolen
- To går på gymnasiet.
- En går på HF.
- En går på KUU, som er en kombineret ungdomsuddannelse.
- En laver ikke noget lige nu.

Som det fremgår af ovenstående, er der endog meget variation i, hvad de unge laver nu. Nogle følger særligt tilrettelagt uddannelser organiseret af nuværende opholdssted – mens andre går på almene gymnasiale uddannelser. Der er stor forskel på, om de unge syntes at deres videreuddannelsesmuligheder er blevet styrket i løbet af deres efterskoleophold. Der er stor forskel på, om de unge og deres forældre mener, at de er blevet mere klar på deres fremtid. Og svaret afhænger naturligt også af den unges faktiske udviklingsmuligheder og potentiale – sammenholdt med elevens udgangspunkt ved indskrivning.

Styrkede forudsætninger for samfundsmæssig deltagelse?

Når man til denne evaluering har spurgt tidligere elever og forældre til tidligere elever på efterskolen, synes der ikke være nogen tvivl hos dem om at efterskolen – og efterskolens fortsatte tilstedeværelse er af helt uvurderlig betydning. Der er bred enighed om, at efterskolen – og det som efterskolen tilbyder – er en unik mulighed for unge med synsnedsættelse for at få en pause fra være *den med synsnedsættelse* til at være i et fællesskab af andre med synsnedsættelse for en periode. Der er samtidig enighed om, at tilbuddet vil kunne være en uvurderlig trædesten i elevernes udvikling mod at blive en endnu mere integreret og aktiv del af vores fælles samfund. Til glæde for samfundet, til glæde for de pårørende – og vigtigst af alt til glæde for de unge selv.

Et gennemgående tema for denne evaluering bliver *forskellene* i netværket af ligestillede. Antagelsen om at fordi man er i netværk, der deler samme funktionsnedsættelse (synsnedsættelse), så er man ligestillet, er nok kun rigtig, når man ser på den positive værdi af det "sociale afbræk", som opholdet på efterskolen har givet. Det er vigtigt at påpege at værdien af det sociale afbræk – at man ikke længere er *dén* (eneste) med synsnedsættelse til at være i et netværk af unge med synsnedsættelse, er forbundet med en megen positiv værdi hos både forældre og tidligere elever. Det er et psykologisk og udviklende aspekt, som for mange har været med til at give større selvsigt og selvtillid – som rækker langt ind i fremtiden. Det er den overvejende tilbagemelding. Der er skabt grobund for sociale relationer, der varer ved hos nogle elever – og der er skabt en ny social bevidsthed om, at der er "nogen der har det ligesom jeg".

Samtidig hører forestillingen om et "Netværk af ligestillede" også op når fokus rettes på skolefaglige kompetencer og socialfaglige kompetencer. Det er gennemgående, at der har været store forskelle i det skolefaglige og socialfaglige niveau og forudsætninger hos eleverne. Hvor nogle har haft brug for psykisk støtte for at kunne indgå i en social relation, har andre savnet udfordringer og sociale aktiviteter, der rækker ud over efterskolen (og Synscenter Refsnæs) og ind i det omgivende samfund – og ind i fremtiden, der kommer efter efterskolen.

Styrket personlig og social trivsel?

Det er et generelt resultat, at efterskolen for langt de fleste elever på lang sigt har medvirket til en styrket personlig og social trivsel i forhold til udgangspunktet fra før efterskolen. Efterskolen er som sted forbundet med positive udsagn. Musikken har, som gennemgået ovenfor, været en helt central drivkraft i forhold til

dette for mange elever. Sammenholdet og netværket, som stadig varer ved, har ligeledes været medvirkende til, at der for de fleste elever er sociale perspektiver, der varer ved fra efterskolen. Man har længerevarende sociale relationer – man har lært at være væk hjemmefra, og man kan føle sig mere sikker med sit handicap i selskab med andre. Især de relationelle kompetencer synes at være blevet udviklet positivt på efterskolen.

Sammenfattende om de langsigtede resultater

Resultatevalueringen viste på lang sigt, at flertallet af de unge og forældrene finder, at tiden på efterskolen har været med til styrke de unges personlige og sociale trivsel. Man er blevet mere social – man har lært at se sig selv i et nyt perspektiv. For flertallet har efterskoleopholdet også ført til markante kompetenceløft – både inden for det kognitive og når man ser på det faglige standpunkt – og dermed dannet grundlaget for videre uddannelse. Et åbent spørgsmål er, om flere aktiviteter rettet mod en styrkelse af den samfundsmæssige deltagelse kunne føre til, at eleverne allerede under opholdet bliver mere åbne overfor og mere inkluderet i det omgivende samfund.

Konklusion: Sammenfattende bemærkninger til evaluering

Strukturen for denne evaluering og indeværende rapport er den opstillede programteori som opstillet i figur 3. I denne programteori er der opstillet en lang række aktiviteter, som er implementeret. Aktiviteter som man har haft nogle antagelser om, har en virkning på kort, mellem og lang sigt. Igennem rapporten er både implementeringsaktiviteter evalueret og om antagelserne om resultaterne er indfriet.

Implementeringsevalueringen viste i forhold til *skoledelen*, at elever og forældre i det store hele var tilfredse med gennemførelsen af de undervisningsaktiviteter, der blev gennemført. Syv ud af ti elever fandt, at der var et tilpasset niveau for undervisningen. Selvom der skete individuel afdækning og tilpasning, var der stadig nogle der gav udtryk for, at niveauet eller forventningerne var for lave. Et andet opmærksomhedspunkt var den særdeles positive evaluering af den musikalske del. Evalueringen har således vist gode resultater, når det kommer til musikken, som fælles drivkraft i det sociale afbræk, men mindre gode resultater, når det kommer til elevers og forældres oplevelse af at blive klædt på i forhold til omverdenen uden for efterskolen. Det kunne udforskes, om der ligger et endnu større potentiale i at bruge musikken som trædesten i forhold udvikling af og styrkelse af kompetencer – der også kan bruges i samspil med omverdenen.

Implementeringsevalueringen af social- og fritidsaktiviteter viste positive resultater, hvad angår de planlagte sociale aktiviteter og det planlagte sociale fokus. Der var noget fokus på, hvorvidt motions- og mobility træningen foregik struktureret nok – med interviews bekræftes, at de mange planlagte og skemalagte aktiviteter er implementeret – hvilket afspejles i respondenternes klare forholden sig til aktiviteterne – og disses kvalitet.

Evalueringen af de kortsigtede resultater omhandler de resultater, der indtræffer, når eleverne går på skolen, altså de umiddelbare resultater. Både hvad angår adgangen til et nyt netværk af ligestillede og undervisningsdelen – bliver billedet overordnet det samme. Det er forbundet med en positiv tid, et positivt break, at komme til efterskolen, både hvad angår det sociale og skolemæssige. Et anden grundlæggende pointe er den oplevede spredning i sociale – og skoleforudsætninger og kompetencer.

Resultatevalueringen viste på mellemlang sigt, at man er lykkedes med den interne organisering af social- og fritidsaktiviteter. Der er skabt gode rammer for intern socialisering, og mange af de unge har oplevet et løft i deres selvværd og i forhold til deres kompetenceniveau – især hvad angår det musikalske.

Resultatevalueringen viste på lang sigt, at flertallet af de unge og forældrene finder, at tiden på efterskolen har været med til styrke de unges personlige og sociale trivsel. Man er blevet mere social – man har lært at se sig selv i et nyt perspektiv. For flertallet har efterskoleopholdet også ført til markante kompetenceløft – både inden for det kognitive og når man ser på det faglige standpunkt – og dermed dannet grundlaget for videre uddannelse. Et åbent spørgsmål er, om flere aktiviteter rettet mod en styrkelse af den samfundsmæssige deltagelse, kunne føre til at eleverne allerede under opholdet bliver mere åbne overfor og mere inkluderet i det omgivende samfund.